

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران

دکتر ویدا همراز\*، فرح غنی زاده سیدلر<sup>✉</sup>

### چکیده

استفاده از رادیو برای آموزش گروه‌های مختلف اجتماعی در بسیاری از کشورهای جهان، سابقه‌ای طولانی دارد؛ اما نتایج تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که در ایران به طور جدی از ظرفیت‌های آموزشی رادیو در دو حوزه آموزش رسمی و غیررسمی بهره‌برداری نشده است. این تحقیق با هدف طرح ضرورت تأسیس رادیوی آموزشی در ایران، با توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور و نیز آرایه الگوهای مطلوب برنامه‌سازی، در چنین رادیویی انجام شده است و چارچوب نظری آن را، نظریه‌های لاسول و دانیل لرنر تشکیل می‌دهند. این تحقیق، با استفاده از روش کیفی انجام شده و برای جمع‌آوری اطلاعات از مطالعه اسنادی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۸ نفر کارشناس استفاده شده است. با تحلیل یافته‌های تحقیق می‌توان گفت در کشوری مانند ایران، با گستره جغرافیایی وسیع، فراوانی جامعه روستایی، تعدد فرهنگ‌ها و مشکلاتی مانند عدم دسترسی به خدمات و امکانات آموزشی، نیاز به راه‌اندازی ایستگاه رادیویی آموزشی به صورت میرم، احساس می‌شود. رادیو به دلیل سهولت دسترسی و برخورداری از پوشش وسیع و گسترده می‌تواند با بهره‌گرفتن از الگوی برنامه‌ای مناسب، هم به عنوان وسیله کمک آموزشی در اثربخشی آموزش‌های رسمی، نقش مؤثر ایفاء کند و هم با آموزش‌های غیررسمی، گام مؤثری در بالا بردن سطح آگاهی‌های مردم، تسهیل و تسریع فرایند توسعه و برقراری عدالت آموزشی برداشته، پاسخ‌گوی مناسبی به نیازهای آموزشی لایه‌های مختلف اجتماعی باشد.

کلیدواژه‌ها: رادیو، رادیوی آموزشی، برنامه آموزشی، برنامه‌سازی رادیویی.

\* استادیار دانشگاه صداوسیما

<sup>✉</sup> دانشجوی کارشناسی ارشد تهیه کنندگی رادیو

## مقدمه

موضوع مطالعه در این پژوهش، بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران و ارایه الگوی مطلوب برنامه‌های آن است. امروزه به خاطر محدودیت شدید منابع جهان از یک طرف و رشد فزاینده مصرف‌کنندگان از طرف دیگر، موضوع بهره‌وری و افزایش کارایی در تمام زمینه‌های زندگی بشر به بحثی جدی تبدیل شده و کوشش بسیاری از افراد و سازمانها معطوف به یافتن راه‌های دستیابی به آن شده است (امیرتیموری، ۱۳۸۵، مقدمه).

واقعیت امر این است که به طور کلی، آموزش با کسب مهارت‌های بهتر و بهره‌وری بیشتر و ارتقای توانمندی انسان برای بهبود کیفیت زندگی ارتباط تنگاتنگ دارد. اگر اقتصاد باید از سطح امرار معاش کشاورزی، از طریق اقتصاد مبتنی بر تولید صنعتی، با مشارکت در «اقتصاد متکی بر دانش» جهانی رشد کند، آموزش در تمام سطوح ضروری است (گزارش بانک جهانی، ۱۳۸۷، ص ۱۲).

ملت‌هایی که مهارت بیشتری در عرصه هنرها و ظرفیت بالاتری برای یادگیری دارند، می‌توانند به یک زندگی رضایت‌بخش و ارضای نیازهای اقتصادی پیش‌بینی نشده امیدوار باشند. اما در دهه‌های آینده ملت‌هایی که خوب آموزش ندیده‌اند، با زندگی غم‌انگیزی روبه‌رو خواهند شد (گزارش بانک جهانی، ۱۳۸۷، ص ۱۱).

بنابراین امر آموزش در تمامی زمینه‌های زندگی بشر، جدی است و کوشش بسیاری از سازمانها، معطوف به یافتن راه‌های ارائه آموزش مؤثر می‌باشد. برای بسط حرکت‌های توسعه‌ای، شیوه آموزش و شیوه‌های مناسب دسترسی همگانی که از یک سو باعث افزایش کارایی و بهره‌وری فرایند آموزش گردد. از سوی دیگر به آسانی و با هزینه کمتر در دسترس عموم قرار گیرد، یکی از دغدغه‌های اکثر کشورها است زیرا در سایه آموزش می‌توان به تغییرات کلان در دیدگاه‌ها و رفتار مردم جامعه دست زد. در میان همه وسایل ارتباط جمعی، رادیو جایگاه ویژه‌ای دارد. این وسیله به دلیل تکنولوژی ساده و نیز انبوهی بودن آن می‌تواند در آن واحد با میلیون‌ها نفر ارتباط

برقرار کند.

بسط و گسترش حرکت‌های توسعه‌ای در جهان، همراه با کمبود نیروی انسانی کارساز، جهت تحقق هدف‌های موردنظر، رادیو را به عنوان ابزار توانمندی که قدرت عبور از صعب‌العبورترین راه‌ها و حتی مرزهای جغرافیایی و نیز نفوذ در مرزهای قومی و قبیله‌ای را داراست، مطرح ساخته و اندیشه صاحب‌نظران و کاوشگران را در استفاده بهینه از این وسیله به خود مشغول داشته است.

همچنین پیشرفت‌ها و تحولات وسیع در تمامی زمینه‌ها و ضرورت انتقال نوآوری‌ها به جوامع سنتی و عقب مانده، رادیو را به عنوان ابزار کارسازی که می‌تواند در جهت آموزش و اشاعه یافته‌های علمی به کار گرفته شود، بر سر زبان‌ها انداخته است (خاتون‌آبادی، ۱۳۷۴، صص ۶۵-۶۴).

به دنبال آن در اغلب کشورها، ایستگاه رادیویی ویژه‌ای به آموزش اختصاص یافته و تمام ساعات کار خود را به پخش برنامه‌های آموزشی رسمی و غیررسمی اختصاص داده است.

### پیشینه تحقیق

جبارلوی شبستری (۱۳۸۲) در تحقیقی با عنوان «بررسی نقش رادیو در فرآیند توسعه روستایی مناطق مرزی استان آذربایجان شرقی» به موضوع رادیو و نقش آن در نوسازی جوامع پرداخته است. در مجموع یافته‌های توصیفی، استنباطی و اسنادی تحقیق حاضر بر نقش توسعه ارتباطات و ارتباطات توسعه و نیز کارکردهای تکمیلی پیام‌های شبکه‌های رادیویی ملی و محلی در تسهیل‌سازی و تسریع‌سازی فرآیند عمران و توسعه مناطق روستایی تأکیدی مجدد دارد.

کلانتری و روشنفکر (۱۳۸۷)، در مقاله «بررسی امکان‌ها و چالش‌های به کارگیری رادیو در توسعه روستایی» با معرفی رادیو به عنوان یک منبع ارزان قیمت و قابل دسترس برای همه اقشار و هم چنین قابل حمل در همه جا،

حتی بر روی زمین کشاورزی و در زمان فعالیت کشاورزان، به نقش بسیار مهمی که رادیو در جهت رشد و توسعه کشاورزی کشور داشته‌اند اشاره می‌کند. براساس این تحقیق می‌توان با کمک رادیو، آگاهی‌های مردم را مستمراً بالا برد و شرایط لازم را برای توسعه و کاربرد علم و تکنولوژی، در امر کشاورزی پدید آورد و سهم به‌سزایی را در توسعه بومی ایفا کرد.

شریعتی و حسینی (۱۳۸۵) در پژوهشی تحت عنوان «تحلیل رابطه بین ویژگی‌ها و نیازهای آموزشی- ترویجی مخاطبان برنامه‌های آموزش کشاورزی رادیو در استان سمنان» آموزش را یک سرمایه‌گذاری پربازده در فرآیند توسعه به ویژه توسعه کشاورزی می‌دانند. در این تحقیق از رادیو به عنوان یک وسیله ارتباط جمعی یاد می‌شود که در کشورهای مختلف جهان برای آموزش و انتقال اطلاعات و نوآوری‌ها در جوامع روستایی در نظر گرفته شده است.

اریسی (۱۳۷۷) در تحقیقی که به بررسی «وضعیت آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان در ایران»، پرداخته است چنین نتیجه گرفته است که استفاده از رسانه‌های شنیداری در آموزش زبان خارجی ارزش فوق‌العاده دارد. به کمک این رسانه‌ها می‌توان متون شفاهی را ارائه داد و فرصت‌های بیشتری را برای تمرین فراهم کرد. از رسانه‌های شنیداری می‌توان برای ارائه، تکرار و بهره‌برداری و تقویت و پرورش مهارت‌های شنیداری و گفتاری استفاده کرد و علاوه بر آن برای تقویت املاء و تمرین‌های هجی کردن نیز قابل استفاده است.

اوشی و ریچموند<sup>۱</sup> (بی‌تا) در مقاله‌ای با عنوان «آموزش رادیویی»<sup>۲</sup>، به مرور مقالات قبلی و بررسی عملکرد مؤسساتی که از رادیو برای آموزش تعاملی<sup>۳</sup> (IRI) استفاده می‌کنند می‌پردازند و مشخصه اصلی آموزش تعاملی را مواد آموزشی بسیار

---

<sup>۱</sup> Patrick O'Shea & Simon Richmond

<sup>۲</sup> Radio Education

<sup>۳</sup> Interactive Radio Instruction

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۴۷

---

همهانگ و راهکارهای ارائه آن می‌دانند که شامل عناصر حضور فعالانه از سوی دانش‌آموزان است. نویسندگان از طرح‌های ابتکاری، در زمینه آموزش رادیویی، در کشورهای در حال توسعه، نام می‌برند و مزایای آموزش رادیویی را برشمرده، چنین نتیجه می‌گیرند که رادیو می‌تواند یک رسانه آموزشی مؤثر باشد. به ویژه زمانی که دیگر گزینه‌های آموزشی یا محدود هستند یا اصلاً وجود ندارند.

آکی یاما و تاکاشیرو (۱۳۷۳) در تحقیقی «نقش رادیو تلویزیون آموزشی در مدارس ژاپن» را بررسی کردند. برنامه‌های آموزشی (مدرسه‌ای) در ژاپن سابقه‌ای طولانی دارد. برنامه‌های رادیویی خاص مدارس در سال ۱۹۳۵ به صورت سراسری توسط NHK (سازمان رادیو تلویزیون ژاپن) راه‌اندازی شد. این برنامه‌ها حاوی دروسی برای سطوح مختلف، از کودکان تا آخر دبیرستان است. در دروسی مثل زبان، موسیقی، علوم طبیعی و علوم اجتماعی، روش و سبک برنامه‌ها نیز متفاوت است، در برخی، یک معلم به طور مستقیم تدریس می‌کند و در سایر برنامه‌ها پیام از طریق ارائه نمایش منتقل می‌شود.

برنامه‌های مستندی نیز هستند که به ارایه اطلاعاتی در مورد کشورهای مختلف می‌پردازند. سفر در ژاپن با یک میکروفن (علوم اجتماعی) و نمایش‌های تاریخی ژاپن که به صورت برنامه رادیویی مکمل و تقویت‌کننده آموزشی استفاده می‌شود شهرت زیادی به دست آورده است. این سازمان، برنامه‌های آموزشی غیردرسی نیز دارد که شامل برنامه‌های ویژه معلولان، تدریس زبانهای خارجی، درس فنی، کشاورزی، برنامه‌های مخصوص مدیریت صنعتی و بازرگانی، برنامه‌های خاص زنان، جوانان، خردسالان، آموزش انواع مهارت‌ها و برنامه‌های فرهنگی و علمی برای عموم است.

### چارچوب نظری

«جارویس» می‌گوید «آموزش، فرایند یادگیری<sup>۱</sup> است» (جارویس، ۱۳۸۱، ص ۲۲). برای یادگیری نیز تعریف‌های گوناگونی ارائه شده است. اما در یک تعریف جامع که هیلگارد و مارکوئیز<sup>۲</sup> ارائه داده‌اند، یادگیری عبارت است از فرایند تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار بالقوه فرد بر اثر تجربه. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت یادگیری تنها آموختن مهارتی خاص، یا مطالب درسی نیست؛ بلکه در رشد هیجانی، رشد شخصیتی و تعامل اجتماعی انسان دخالت دارد و انسان از همان لحظه تولد تا پایان عمر خود درگیر فرایند یادگیری می‌شود (شعبانی، ۱۳۷۱، ص ۳۷).

زارعی زوارکی می‌گوید «آموزش، چیزی جز برقراری ارتباط نیست. یعنی شما باید بتوانید در فرآیند آموزش با مخاطب خود ارتباط برقرار کنید و رسانه کانال ارتباطی است که شما از طریق آن با مخاطب، ارتباط برقرار کنید» (گفتگوی شخصی، ۱۳۹۱). به تعبیر دیگر، می‌توان هر تعاملی را نوعی فرایند تعلیم و تعلم دانست. «هر وقت کسی در مواجهه با هر یک از واسطه‌ها (وسایل ارتباطی) قرار می‌گیرد، نوعی یادگیری تحقق می‌یابد» (جارویس، ۱۳۸۱، ص ۵).

صاحب‌نظران معتقدند که امروزه شالوده و زیربنای یادگیری در جوامع بشری از عملکرد مجموعه‌ای عناصر یاددهنده، شامل: رسانه‌های نوشتاری (کتاب، مطبوعات و ...)، رسانه‌های الکترونیکی (رادیو و تلویزیون)، اینترنت، دوستان و فامیل‌ها، مدارس و دانشگاه‌ها، موزه و کتابخانه‌ها، محل کار، سازمان‌های اجتماعی و مردم نهاد؛ و بنیادهایی که به امور مذهبی می‌پردازند؛ تشکیل شده است.

از این رو، وسایل ارتباط جمعی مانند رادیو، چه برای کار آموزش، برنامه‌ریزی شده باشند (به کارگیری عامدانه) و چه نشده باشند، (صرفاً به ماهیت ذاتی پیام‌رسانی خود عمل می‌کنند) آموزش دهنده‌اند و مردم همواره از آنها در چارچوب آموزش و

<sup>۱</sup> Learning

<sup>۲</sup> Hilgard and Marquiz

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۴۹

یادگیری غیررسمی<sup>۱</sup> می‌آموزند و تأثیر می‌گیرند (جبارلوی شبستری، ۱۳۹۰، ص ۷۰). همه برنامه‌ها و آثار رسانه‌های جمعی توان بالقوه آموزشی دارند، زیرا این امکان وجود دارد که میان ارتباط‌گران و مخاطبان، نوعی اشتراک اطلاعات، نگرش‌ها، احساس‌ها و نیز اعمال و مهارت‌ها به وجود آید (باهنر، ۱۳۸۲، ص ۷۲).

در نخستین تلاش، «لاسول» (۱۹۴۸) کارکردهای اصلی ارتباطات را به شرح زیر خلاصه کرد: نظارت بر محیط، ایجاد همبستگی اجتماعی در واکنش به محیط و انتقال میراث فرهنگی. اینها به ترتیب به تأمین اطلاعات، ارائه نظر و تفسیر برای کمک به معنی‌دار شدن اجزای اطلاعات و ایجاد وفاق جمعی، بیان ارزش‌های فرهنگی و نمادهایی که برای هویت و استمرار جامعه اساسی‌اند، برمی‌گردند (مندلزون، ۱۹۶۶ به نقل از مک کوایل، ۱۳۸۵، صص ۱۰۹-۱۰۸).

اما «لرنر» از جمله نظریه‌پردازانی است که ارتباطات را عامل رشد و نوگرایی می‌داند و در بیان نظریه خود از الگوی مرحله‌ای استفاده می‌کند. الگوی علیتی «لرنر» بر توالی تحولات نهادی استوار است، تحولاتی که به «رشد خودتوان» نوگرایی منجر می‌شود. شهرنشینی، سوادآموزی، گسترش رسانه‌های جمعی، درآمد سرانه بیشتر و مشارکت سیاسی. «لرنر» چنین نتیجه می‌گیرد که رشد در هر یک از این قلمروها که به ترتیب فهرست شده‌اند، رشد سایر قلمروها را تحریک می‌کند و این فرآیند، جامعه را به سوی نوگرایی می‌راند. و «لرنر» معتقد است جامعه باید حس تلقین کردن را افزایش دهد. از نظر «لرنر» تلقین نوعی قدرت تصور است به طوری که فرد این تصور را داشته باشد که می‌تواند در جایگاه اجتماعی خود تغییرات مثبت و مهم پدید آورد. از دیدگاه «لرنر» این قوه باعث حرکت به سوی نوگرایی می‌شود (مولانا، ۱۳۷۱، ص ۸۲). در جامعه‌ای مانند ایران که کشوری در حال توسعه و در حال گذر از جامعه سنتی به جامعه مدرن است می‌توان با تکیه به این نظریات، ضرورت استفاده از قابلیت آموزشی رادیو را در مسیر توسعه و نوسازی مورد بحث قرار

---

<sup>۱</sup> Informal education and learning

داد. با توجه به چارچوب نظری فوق و یافته‌های تحقیق، فرضیه این پژوهش یعنی «ایجاد رادیوی آموزشی در ایران ضرورت دارد» به آزمون گذاشته خواهد شد.

### روش تحقیق

جهت اندازه‌گیری متغیرها و جمع‌آوری اطلاعات با توجه به روش تحقیق (مصاحبه نیمه‌ساختار یافته)، از پرسشنامه باز برای مصاحبه‌شوندگان استفاده شده است. وسیله اندازه‌گیری، یک پرسشنامه حاوی ۶ سؤال است که براساس متغیرهای شناسایی شده تنظیم شده است و به صورت مصاحبه از مصاحبه‌شوندگان پرسیده شده است. سؤالات به صورت باز طراحی شده‌اند.

### جامعه آماری

جامعه آماری شامل کارشناسان تکنولوژی آموزشی آشنا به کاربرد رسانه در آموزش، کارشناسان صاحب‌تألیف در حوزه کارکردهای آموزشی رسانه و تهیه‌کنندگانی است که در تولید برنامه‌های آموزشی رادیو حداقل ده سال سابقه کار دارند.

### تعیین روش نمونه‌گیری و حجم نمونه آماری

از آنجا که روش مصاحبه، کیفی قلمداد می‌شود روش نمونه‌گیری، هدفمند است. حجم نمونه شامل ۸ نفر است که شامل ۳ نفر کارشناس حوزه تکنولوژی آموزشی آشنا به کاربردهای رسانه در امر آموزش، ۲ نفر صاحب‌تألیف در حوزه کارکردهای آموزشی رسانه و ۳ نفر تهیه‌کننده با بیش از ده سال سابقه کار در تولید برنامه‌های آموزشی رادیو هستند. از آنجایی که تحقیق کیفی است نمونه‌گیری تا حد اشباع ادامه پیدا کرده است و با تعداد ذکر شده به مرحله اشباع رسیده است.

اشباع، رویکردی است که در پژوهش‌های کیفی برای تعیین کفایت نمونه‌گیری، مورد استفاده قرار می‌گیرد. زمانی که تمام منابع اطلاعاتی، اطلاعات مشابهی را در



## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/ ۵۱

---

اختیار بگذارند به اشباع رسیده‌ایم. در این مرحله، ورود افراد جدید، تصمیم پژوهشگر و جمع‌بندی نهایی را تغییر نمی‌دهد.

### محیط پژوهش

از آنجایی که نمونه مورد مطالعه در این پژوهش، افراد متخصص در حوزه رسانه هستند، بنابراین محیط پژوهش، سازمان صداوسیما، دانشگاه صداوسیما، و دانشگاه‌هایی خواهد بود که در آنها رشته‌هایی در حوزه رسانه رادیو تدریس می‌شود.

### زمان پژوهش

کلیه مراحل این پژوهش به مدت ۷ ماه (از اردیبهشت تا آبان) در سال ۹۱ به اجرا درآمده است و جمع‌آوری اطلاعات در پاییز ۱۳۹۱ انجام گرفته است.

### نحوه جمع‌آوری داده‌ها

از آنجایی که روش تحقیق، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است علاوه بر پرسش‌های از پیش تعیین شده پرسش‌هایی نیز برحسب مباحث مطرح شده در مصاحبه طرح شد. بنابراین مراجعه به اسناد و پرسشنامه باز همراه با مصاحبه، روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش است.

### روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

بعد از پیاده‌سازی متن مصاحبه‌ها، مقوله‌بندی اکتشافی صورت گرفته و با توجه به اهداف، تحلیل می‌شوند.

### نوع روش تحقیق و دلیل انتخاب

روش تحقیق، کیفی می‌باشد. تحقیق کیفی، عبارت است از هر نوع تحقیق که یافته‌های آن با شیوه‌ای به جز روش آماری یا هرگونه کمی کردن، کسب شده‌اند. این روش‌ها برای کشف حوزه‌های اساسی و بنیادی به کار می‌روند که درباره آنها اطلاعات اندکی وجود دارد یا هدف، کسب اطلاعات تازه و بدیع است. روش جمع‌آوری اطلاعات، مطالعه اسنادی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است.

### اعتبار و پایایی ابزار اندازه‌گیری

اعتبار و پایایی تحقیق با روش مثلث‌سازی بررسی شده است. این روش ضرورتاً یک شیوه برای اعتباربخشی کیفی است. با فرایند مثلث‌سازی، کارایی اطلاعات مورد ارزشیابی قرار خواهد گرفت. در صورتی که اطلاعات، بی‌ثبات یا فاقد همگرایی باشند، فرایند مثلث‌سازی دارای کارایی نخواهد بود. در این پژوهش، فرایند مثلث‌سازی نشان می‌دهد منابع اسنادی، منابع مصاحبه‌ای و صاحب‌نظران با هم همگرایی دارند.

### یافته‌های تحقیق

سؤالات مطرح شده در تحقیق، ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران را به آزمون می‌گذارند و در نهایت فرضیه تحقیق، تأیید می‌گردد.

### کارکرد رادیوی آموزشی

کشور ایران با وسعتی بیش از  $\frac{1}{6}$  میلیون کیلومتر مربع، در سال ۱۳۸۸ دارای ۳۰ استان، ۳۸۰ شهرستان، ۹۴۵ بخش، ۱۱۰۵ شهر و ۲۴۵۹ دهستان بوده است. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ۱۳۸۵ جمعیت کشور برابر با ۷۰۴۹۵۷۸۲ نفر بوده است (۵۰/۹٪ مرد و ۴۹/۱٪ زن) که در مقایسه با سرشماری عمومی نفوس و مسکن آبان ۱۳۷۵، متوسط رشد سالانه جمعیت، معادل  $\frac{1}{6}$  درصد بوده است. در سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد  $\frac{17}{5}$  میلیون خانوار در کشور وجود داشته که از این تعداد حدود ۷۱ درصد در نقاط شهری و ۲۹ درصد در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰، ۳۳).

به گفته زارعی زوارکی، بخش مهمی از جامعه ما، روستایی است. شاید هنوز در برخی از روستاهای کشور از اینترنت، کامپیوتر و حتی تلویزیون، خبری نباشد. ولی رادیو به عنوان یک رسانه شنیداری، ضریب نفوذ زیادی دارد، یعنی می‌توان با یک رادیوی کوچک که با باتری هم کار می‌کند، آموزش را در دل خانواده‌ها برد.

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۵۳

سهل الوصول بودن، کم هزینه بودن، در دسترس بودن و امکان استفاده از این رسانه در هنگام کارهایی مثل رانندگی و کارهای خانه، این مناطق را به خوبی پوشش می دهد.

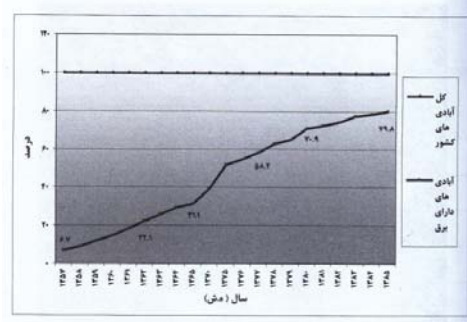
همچنین عوامل زیر در انتخاب رسانه رادیو برای آموزش جوامع روستایی مؤثرند:

الف) براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، ۲۴/۸ درصد روستاییان ایرانی (۳۱ درصد زنان و ۱۸/۸ مردان) بی سوادند<sup>۱</sup>.

از آنجایی که درک آسان و بدون واسطه و بدون نیاز به سواد، یکی از ویژگی های رادیو است (کمیسیون اقتصادی و اجتماعی منطقه آسیا و اقیانوسیه، ۱۳۷۶، ص ۲۵). هرچند که این رسانه برای افراد بی سواد و باسواد به یک اندازه می تواند مفید باشد ولی برای آموزش قشرهای بی سواد و کم سواد که امکان استفاده از کتاب و نشریات برایشان کمتر میسر است، کاربرد بیشتری دارد (شبستری، ۱۳۹۰، ص ۶۰).

ب) براساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۸۵ و نمودار ۱، ۷۹/۸ درصد از کل روستاهای ایران (۵۰۹۸۵ آبادی) از نعمت برق بهره مند بوده اند و به عبارتی در سال مذکور هنوز ۲۰/۲ درصد آبادی های کشور برق نداشته اند.

**نمودار ۱: روند درصد بهره مندی روستاهای کشور از مزایای نعمت برق در بین سالهای ۱۳۵۷-۱۳۸۵** (سالنامه های آماری بین سال های ۱۳۶۴ تا ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران و اطلاعات مجموعه سیمای فعالیت های وزارت نیرو از سال ۱۳۵۸ به بعد)



<sup>۱</sup> کسانی که می توانند به فارسی یا هر زبان دیگری، متن ساده ای را بخوانند و بنویسند؛ خواه مدرک رسمی داشته یا نداشته باشند؛ باسواد تلقی می شوند. همچنین همه محصلان از جمله نوآموزان سال اول ابتدایی و سوادآموزان نهضت سوادآموزی نیز باسواد به شمار می روند.

در این مناطق به راحتی می توان از رادیوهایی که برای به کار انداختن آنها، فقط باطری لازم است، استفاده کرد.

ج) براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، تعداد خانوارهای دارای رایانه کشور، حدود ۳ میلیون و ۹۶۸ هزار و ۱۱۲ خانوار برآورد شده است که از این تعداد، ۳ میلیون و ۷۵۲ هزار و ۲۸ خانوار در نقاط شهری و فقط ۳۱۶ هزار و ۸۴ خانوار در نقاط روستایی ساکن بوده اند. به عبارتی فقط ۶/۲۶ درصد خانوارهای ایرانی ساکن مناطق روستایی کشور، رایانه دارند. همچنین، براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، فقط ۱/۸۶ درصد (۹۴۲۰۷ خانوار) از کل خانوارهای ساکن مناطق روستایی کشور به اینترنت دسترسی داشته اند و حداقل یکی از اعضای آنها از اینترنت استفاده می کرده است (شبستری، ۱۳۹۰، ص ۱۴۰).

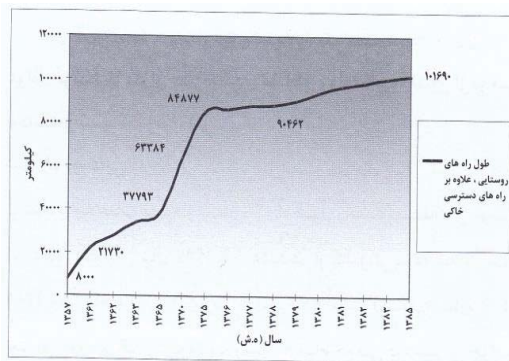
د) یکی از کارشناسان در مصاحبه، وجود اقشاری که از فرصتهای آموزشی برابری نسبت به طبقات مرفه جامعه محرومند و برقراری عدالت آموزشی در کشور را دلیلی بر ضرورت ایجاد این رادیو می داند.

در این راستا، نگاهی به میزان دسترس مناطق روستایی به امکانات شهری و خدماتی انداختیم. براساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۸۵ و نمودار ۲، طول راه های آسفالت و شوسه روستایی کشور در سال مذکور ۱۰۱ هزار و ۶۹۰ کیلومتر بوده است.

#### نمودار ۲: روند افزایش طول راه های روستاهای کشور (آسفالت و شوسه) در بین سالهای

۱۳۵۷-۱۳۸۵ (سالنامه های آماری بین سال های ۱۳۶۴ تا ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران و نماگرهای اقتصادی هفته نامه

برنامه شماره ۱۴، ۱۶ و ۸۱ شهریور ۱۳۸۳)



## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/ ۵۵

طبق نمودار، هنوز آبدیهای هستند که حتی در دسترسی به مراکز شهری و خدماتی مشکلاتی دارند.

آموزش رسانه‌ای که موازی با آموزش‌های سنتی و به صورت دائمی انجام می‌گیرد، راهی برای جبران ضعف‌ها و دستیابی قشرها و مناطق محروم به استادان و آموزش در سطوح بسیار بالاتر است. به عبارت دیگر «از نظر پژوهشگران و مقامات حکومتی، به ویژه در جهان سوم، ارزش آموزشی - پرورشی اطلاعات و ارتباطات در درجه اول اهمیت است و حقیقت این است که برای بسیاری از مردان، زنان و کودکان محروم، کیفیت کار مدارس با استفاده از رسانه‌ها تعدیل می‌شود» (مک براید، ۱۳۷۵، ص ۶۴)

برخورداری از آموزش، حق مسلم انسان است. بند یک ماده ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر تصریح می‌کند: «هرکس حق دارد از آموزش و پرورش بهره‌مند شود. آموزش و پرورش، لااقل تا حدودی که مربوط به تعلیمات ابتدایی و اساسی است باید مجانی باشد. آموزش حرفه‌ای باید عمومیت پیدا کند و آموزش عالی باید با شرایط تساوی کامل، به روی همه باز باشد تا همه بنا به استعداد خود بتوانند از آن بهره‌مند شوند».

این حقوق به طور تفصیلی در ماده ۱۳ میثاق بین‌الملل حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز مورد تأکید است. طبیعی است امضاکنندگان این اسناد که کشور ما نیز از جمله آنهاست باید به منظور رعایت این حق از همه ابزار ممکن استفاده کند و آموزش رسانه‌ای نمونه‌ای از مؤثرترین این ابزارهاست (اسماعیلی، ۱۳۸۲، صص ۸۷-۸۶)

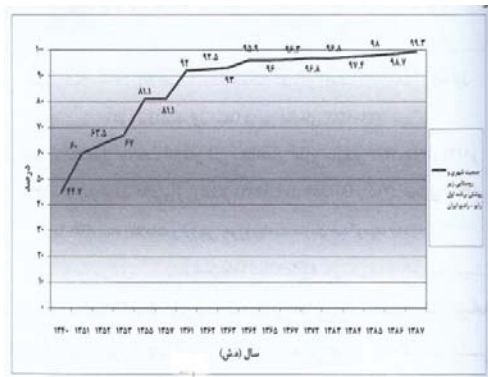
در این راستا باید گفت که رادیو با توجه به ویژگی‌های زیر، رسانه مناسبی برای برقراری عدالت آموزشی در این مناطق است.

۱- رادیو می‌تواند بر مکان و زمان غلبه کند و در کمترین زمان پیام‌ها را به دورترین نقاط محروم روستایی ارسال کند. چنین خصوصیتی در مورد نقاط دور از دسترس که راه و امکانات ندارند بسیار مؤثر و کاربردی است.

۲- گیرنده رادیویی، نسبت به سایر دستگاه‌های ارتباطی ارزان‌تر است، به همین دلیل معمولاً بر روی این ویژگی تأکید زیادی می‌شود. در مورد مناطق روستایی که عمدتاً درآمدها بسیار پایین است، این ویژگی رادیو، اهمیت بیشتری می‌یابد (خاتون آبادی، ۱۳۷۴، ص ۷۱).

از طرف دیگر، پوشش جمعیتی شبکه‌های رادیویی سازمان صداوسیما روزبه‌روز در حال افزایش است. در سال ۱۳۴۰ فقط ۴۴/۷ درصد جمعیت کشور (شهری و روستایی) تحت پوشش برنامه اول رادیو (رادیو ایران) بودند که این میزان در سال ۱۳۸۷، به ۹۹/۳ درصد افزایش یافته است. اما در مقابل، پوشش جمعیتی برنامه اول تلویزیون (شبکه اول سیما) در سال ۱۳۳۹ فقط ۱/۸ درصد جمعیت کشور بوده است. نمودار ۳ نشان می‌دهد که این میزان در سال ۱۳۸۷ به ۹۸/۸ افزایش پیدا کرده است. یعنی با وجود تلاش‌های سازمان صداوسیما برای افزایش تعداد فرستنده‌های تلویزیونی؛ باز هم پوشش رادیویی از پوشش تلویزیونی مطلوب‌تر بوده است.

**نمودار ۳: روند تغییرات درصد جمعیت شهری و روستایی زیر پوشش برنامه اول رادیو (رادیو ایران) در بین سالهای ۱۳۸۷-۱۳۴۰ (آمارهای ثبتی سالنامه‌های آماری سال‌های ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵ و مرکز آمار ایران، کلانتری و روشنفکر (۱۳۸۶)، ص ۱۸۹، ۱۷۲، ۲۰۶، شبستری (۱۳۹۰، ص ۱۱۹))**



## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/ ۵۷

عبدالحسین کلانتری به کاربرد رسانه در آموزش مداوم اشاره می‌کند. به گفته وی، امروزه ما با بحثی به نام آموزش مداوم مواجه هستیم. یعنی در همه حوزه‌ها باید آموزش مداوم داشته باشیم و مداوم باید آموزش‌های جدید درباره همان موضوع بدهیم و این واقعیتی است که ضرورت ایجاد این رادیو را مبرم‌تر می‌کند. آموزش مداوم، اصطلاحی است که به طور خاص، به تحصیلات بعد از تحصیلات آغازین<sup>۱</sup> اشاره دارد و در میان اصطلاحات متداول سالهای اخیر، دارای جایگاه ویژه‌ای است، زیرا هم آموزش حرفه‌ای و هم غیر حرفه‌ای را شامل می‌شود. در واقع در برخی از صنایع اصطلاح آموزش مداوم حرفه‌ای<sup>۲</sup> متداول شده و این اصطلاح برای انواع آموزش‌های ضمن خدمت<sup>۳</sup> بسیار استفاده می‌شود، هرچند هوله (۱۹۸۰) از آن با عنوان یادگیری مداوم اسم می‌برد. سرورو<sup>۴</sup> (۱۹۸۸) آموزش مداوم حرفه‌ای را زمینه‌ای مهم برای آموزش و پرورش می‌داند و عقیده دارد که مریبان باید با آموزش‌های مراکز تخصصی آشنا شوند.

بهبودی توانایی‌های انسان موجب می‌شود که اشتغال اداری یا انجام کارهای فنی وضعیت جدیدی به خود بگیرد. این بهسازی به کمک آموزش ضمن خدمت، آموزش‌های ارتقایی<sup>۵</sup> و آموزش مطالب جدید تحقق می‌یابد. این تعلیمات می‌تواند به صورت تخصصی یا حرفه‌آموزی باشد به نحوی که به بهبود شغلی یا پیشرفت فردی منجر شود. آموزش مداوم شامل مطالعاتی است که به دلیل پیشرفت دانش بشری ضرورت پیدا می‌کند. به این ترتیب بیشتر آموزش‌های عمومی و حرفه‌آموزی‌های بدو استخدام را در برنمی‌گیرد. آموزش مداوم قبل از هر چیز، بر بهسازی شخصی و

---

<sup>۱</sup> Initial Education اندیشه زیربنایی آموزش و پرورش آغازین آن است که افراد در مرحله خاصی از زندگی خود دانش‌ها و مهارت‌هایی فرامی‌گیرند تا در بقیه سالهای عمر آنان به کار آید. به این دلیل تحصیلات رسمی آنان در همین دوره خاتمه می‌یابد (جارویس، ۱۳۸۱، صص ۲۱-۲۲)

<sup>۲</sup> Continuing Professional Education (CPE)

<sup>۳</sup> In-Service Training

<sup>۴</sup> Cervero

<sup>۵</sup> Upgrading Education آموزش‌هایی که به مدارک تحصیلی بالاتر ختم می‌شود.

حرفه‌ای انسان اثر دارد. همچنین آموزش رهبری و بهسازی توانایی انسان برای مدیریت بر دیگران، حل مسائل مالی، کاربرد شایسته ابزار و وسایل مدیریت و منبع انسانی را شامل می‌شود. اکثر موضوع‌ها آموزش مداوم عبارت از تعلیمات حرفه‌ای، فنی، رهبری یا معادل اینهاست (نقل از گزارش کمیسیون ویژه شورای آموزش مداوم ایالت متحده آمریکا ۱۹۷۹، ص ۶۸ پانویس).

از این رو می‌توان آموزش مداوم را ادامه آموزش بعد از پایان تحصیلات آغازین دانست که مخصوصاً به صورت فنی عرضه می‌شود. در واقع به نظر می‌رسد که توجه آموزش مداوم به تأمین آموزش مداوم حرفه‌ای و دسترسی به این نوع آموزش‌ها و گسترش آنها اولویت دارد (جارویس، ۱۳۸۱، صص ۳۱-۳۰).

#### لزوم ایجاد رادیوی آموزشی در کنار ایستگاه‌های رادیویی موجود

درباره کارکرد رادیوی آموزشی در ایران، موضوع دیگری مطرح می‌شود و آن وضعیت کنونی ایستگاه‌های رادیویی در ایران است. در حال حاضر (۱۳۹۱)، ایستگاه‌های رادیویی مختلفی وجود دارد که عبارتند از:

رادیو آوا/ رادیو ایران/ رادیو اینترنتی ایران صدا / رادیو اقتصاد/ رادیو البرز/ رادیوپيام/ رادیو تلاوت/ رادیو تجارت/ رادیو تهران/ رادیو جوان/ رادیو سلامت/ رادیو فرهنگ/ رادیو قرآن/ رادیو گفتگو/ رادیو معارف/ رادیو ندای اسلام/ رادیو نمایش/ رادیو نوا/ رادیو ورزش (پایگاه جامع اطلاع‌رسانی رادیو)  
بر این تعداد باید ۳۲ رادیو استانی را نیز اضافه کرد (سایت معاونت امور استانهای صداوسیما).

حال این سؤال مطرح می‌شود که آیا با وجود این رادیوها، باز هم نیازی به ایجاد رادیوی دیگری با عنوان رادیوی آموزشی وجود دارد؟ و یا این رادیوها تاکنون اقدامی در جهت آموزش انجام داده‌اند؟

در این خصوص، جواد ظهیری به هزاران فرستنده رادیویی که در آمریکا وجود دارد اشاره می‌کند و می‌گوید: «بعضی از این فرستنده‌ها با ۳ نفر یا ۵ نفر کار می‌کنند و



خود ایستگاه در یک کامیون، اتاقک یا سوله‌ای بیرون شهر، با دکل کوچکی برنامه پخش می‌کند و مخاطبانش ممکن است پنج هزار نفر باشند؛ بعضی گسترده‌ترند و ممکن است چندین میلیون نفر مخاطب داشته باشند. فرستنده‌های رادیویی ما خیلی کم هستند. در مقایسه با آمریکا، ما می‌توانیم پنج تا شش هزار فرستنده رادیویی داشته باشیم».

تمامی مصاحبه‌شوندگان در بیان ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی، به اهداف این رادیو اشاره کردند و آن را متفاوت از رادیوهای دیگر دانستند.

عبدالحسین کلاتری در این خصوص می‌گوید: «کار اصلی رادیوهای موجود، بیشتر اطلاع‌رسانی است. این شبکه‌ها، اطلاعات موجود در حوزه خود را به مخاطبان می‌دهند، اما در شبکه آموزشی، دقیقاً هدف آموزش است نه اطلاع‌رسانی».

در اینجا با سؤال مهمی روبه‌رو می‌شویم و آن این است که منظور از آموزش چیست و چه چیزی آن را از اطلاع‌رسانی جدا می‌کند؟

آموزش‌ها در دو میدان حرکت می‌کنند؛ یکی میدان «آموزش دهنده» یا «یاددهنده» و دیگری میدان «آموزش گیرنده» یا «یادگیرنده». این دو میدان به هم چسبیده‌اند و هرگاه یکی از آن دو را حذف کنیم، هرگز آموزش اتفاق نمی‌افتد (رئوف، ۱۳۷۸، ص ۲۱).

آموزش به این معناست که کاری، مطلبی یا موضوعی را به کسی یاد می‌دهیم تا او یاد بگیرد در خودش تغییر به وجود آورد. یا وقتی آموزش می‌گیریم، به این معناست که کاری، مطلبی یا موضوعی را یاد بگیریم تا در خودمان تغییر به وجود آوریم.

سه عنصر اصلی در آموزش وجود دارد: عنصر اول- در آموزش کسی هست که یاد می‌دهد؛ عنصر دوم- در آموزش کسی هست که یاد می‌گیرد؛ عنصر سوم- در آموزش، کاری مطلبی یا موضوعی هست که باید یاد داده شود. به طور خلاصه می‌توانیم عنصر اول را یاددهنده، عنصر دوم را یادگیرنده و عنصر سوم را موضوع یادگیری بنامیم.

تعریف واضح‌تر آموزش را می‌توانیم این طور بیان کنیم: آموزش یعنی یاد دادن

برای یاد گرفتن مطلب یا موضوعی به قصد تغییر (رئوف، ۱۳۷۸، ص ۳۱). اطلاعات را می‌توان نوعی پیام به شمار آورد. پیام موردنظر ما به طور معمول، به شکل مدرکی مکتوب یا به صورت ارتباطی شنیداری و یا دیداری است. اطلاعات نیز مشابه تمام پیام‌ها، از یک فرستنده ارسال شده و با یک گیرنده دریافت می‌شود. دریافت اطلاعات به این معناست که درک و ادراک گیرنده نسبت به مسائل، داورها، رفتارها و تصمیم‌گیری‌های او تغییر کند. اطلاعات، حاوی اجزای مرتبط و معنی‌دار است. لیکن قواعد استقرا و استنتاج بر آن مترتب نیست. با توجه به این موضوع، اطلاعات ممکن است بسته به مقتضیات مبدأ و مقصد، تعبیر و مفاهیم متفاوتی داشته باشد و این امر مستلزم آن است که سطح دیگری از آگاهی، قابل اکتساب و استخراج باشد و برای این منظور، بهره‌گیری از قواعد استقراء و استنتاج منطقی از مفاهیم این پدیده‌ها ضروری است. طبق تعریف به چنین سطحی از اطلاعات و آگاهی «دانش» گفته می‌شود (رضایان، ۱۳۷۹ به نقل از شاه‌محمدی، ۱۳۸۲، ص ۲۸۷).

#### ملّی یا محلی بودن رادیوی آموزشی در ایران

ایران کشوری با گستره جغرافیایی وسیع و با تنوع گویش‌ها و فرهنگ‌ها است. در این گستره وسیع، شرایط جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی هر استان با استان دیگر فرق می‌کند. به همین دلیل، ما در استان‌های مختلف حتی در شهرستان‌ها و مناطق مختلف، ممکن است نیازهای آموزشی مختلفی داشته باشیم. این مطلبی است که زارعی زوارکی به آن اشاره و اضافه می‌کند: «خانواده‌ای که در روستایی از لرستان و کردستان زندگی می‌کنند همچنین کودکان و نوجوانان آن منطقه و هم افراد میانسال و بزرگسال، نیازهای آموزشی خاص خودشان را دارند که آن نیازها ممکن است در سایر استان‌ها وجود نداشته باشد. ما باید برنامه‌هایی را تولید کنیم که منطبق با ویژگی‌ها و نیازهای بومی و منطقه‌ای ما باشد. یک سری از موضوع‌ها هم ممکن است در سطح ملّی مطرح باشد که می‌توانیم آنها را رصد کنیم و برایشان، پخش برنامه داشته باشیم. لذا در ایران هم برنامه‌های ملّی موردنیاز است و هم برنامه‌های بومی و منطقه‌ای».

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۶۱

برای آموزش‌های منطقه‌ای و بومی، استفاده از رادیو به دلیل ارزان بودنش بسیار باصرفه است. جواد ظهیری ضمن اشاره به این مطلب می‌گوید: «ما می‌توانیم هزار فرستنده رادیویی کوچک داشته باشیم که آموزش‌های منطقه‌ای ارائه دهند. این رادیوها ارزان‌قیمت هستند و تکنولوژی ساده‌ای دارند. ما می‌توانیم خودمان این فرستنده‌ها را بسازیم و گسترش بدهیم. بایستی قوانین و ضوابطی برای این رادیوها وضع کنیم تا در چارچوب این ضوابط کار کنند، کارآفرینی هم می‌شود. اگر ما هزار فرستنده کوچک رادیویی داشته باشیم که مطالب مختلف را در مورد اقتصاد خانواده، در مورد صنعت کشاورزی و محیط زیست پخش کنند، هم به ارتقاء سطح دانش عمومی، فرهنگ و وحدت ملی کمک کرده‌ایم و هم خرده‌فرهنگ‌ها و پاره‌فرهنگ‌ها را به این شکل تقویت کرده‌ایم.

داریوش نوروزی با اشاره به فرهنگ‌های مختلفی که در کشور وجود دارد؛ رادیوهای آموزشی محلی را کارآمدتر از رادیوی آموزشی ملی می‌داند. ایشان در توضیح گفته‌های خود می‌گویند: «ما کشوری مولتی‌کالچر (چندفرهنگی) هستیم. فرهنگ کرد، لر، عرب، بلوچ، گیلانی و ترک داریم. رادیوی آموزشی باید به فرهنگ هر منطقه توجه کند و قبل از هر چیز به صورت فرهنگی کار کند. عدم توجه به فرهنگ در سیستم آموزش رسمی کشور هم باعث عدم موفقیت می‌شود. لذا به معلمان توصیه می‌شود که شیوه تدریس خود را براساس فرهنگ منطقه انتخاب کنند. لذا برنامه‌های آموزشی اگر متناسب با فرهنگ منطقه باشد نتیجه‌بخش‌تر خواهد بود».

زارعی زوارکی نیز بر این امر صحنه می‌گذارد و می‌گوید: «براساس تحقیقات، در مناطق دوزبانه، افت تحصیلی بیشتر دیده می‌شود».

عبدالحسین کلاتری، برای پاسخ به نیازهای آموزشی محلی، تکثیر رادیوهای استانی را پیشنهاد می‌کند و می‌گوید: «هر چقدر شبکه‌های استانی کشور تکثیر شوند بهتر است. رادیو باید در زندگی مردم جریان پیدا کند، ولی شرطش این است که تا می‌تواند تخصصی شود تا همه بتوانند استفاده کنند. با این استراتژی خیلی بهتر می‌توان

جامعه مخاطبان را مورد هدف قرار داد. با این حال، برخی از مسائل، فقر کل کشور است و برای حل آنها ناگزیر به برنامه‌ریزی ملی هستیم. برای پاسخ به فقرهای آموزشی که دامن‌گیر کل کشور است نیاز به رادیوی آموزشی ملی است. از طرف دیگر، راه‌اندازی رادیوهای آموزشی محلی به تعداد زیاد در کشور، نیاز به زیرساخت‌هایی دارد که به نظر می‌رسد این زیرساخت‌ها، در حال حاضر مهیا نیست. بر همین اساس، ایجاد رادیوی آموزشی ملی ارجح‌تر است.

با توجه به مطالب گفته شده، در پاسخ به سؤال تحقیق، درباره ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران، می‌توان گفت: ایجاد این رادیو، هم به صورت ملی و هم به صورت محلی، در کنار ایستگاه‌های رادیویی موجود در ایران، ضروری است و فرضیه تحقیق در این باب، تأیید می‌شود.

### نتیجه‌گیری

با تحلیل یافته‌های تحقیق می‌توان گفت که به دلایل زیر، ایجاد رادیوی آموزشی در ایران حائز اهمیت است:

- رادیو می‌تواند یک رسانه آموزشی مؤثر باشد، به ویژه زمانی که دیگر گزینه‌های آموزشی یا محدود هستند یا اصلاً وجود ندارند. اهمیت این امر، زمانی بیشتر مشخص می‌شود که بدانیم هنوز در برخی از روستاهای ایران از اینترنت، کامپیوتر و حتی خود تلویزیون خبری نیست.

- با کمک رادیو می‌توان آگاهی مردم را مستمراً بالا برد و شرایط لازم را برای توسعه و کاربرد علم و تکنولوژی در کشاورزی پدید آورد و در راه توسعه بومی قدم برداشت.

- رادیو به عنوان یک وسیله ارتباط جمعی در کشورهای مختلف جهان برای آموزش و انتقال اطلاعات و نوآوری‌ها در جوامع روستایی در نظر گرفته شده است. ایجاد

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۶۳

---

- رادیوی آموزشی در ایران و تولید برنامه‌های آموزشی می‌تواند مسیر رسیدن به این هدف را هموارتر کند.
- شبکه‌های رادیویی در تسهیل و تسریع فرایند عمران و توسعه مناطق روستایی، کارکرد تکمیلی دارد. لذا رادیوی آموزشی می‌تواند وسیله مناسبی برای هموارکردن مسیر توسعه در ایران باشد.
  - ایران کشوری با پراکندگی جغرافیایی زیاد در مناطق شهری و روستایی است. رادیو به دلیل ضریب نفوذ بالا به راحتی می‌تواند آموزش را به دورترین روستاها نیز برسد.
  - رادیو به لحاظ سهل‌الوصول بودن، کم‌هزینه بودن، در دسترس بودن و امکان استفاده در هنگام کار می‌تواند رسانه مناسبی برای پر کردن خلاءهای آموزشی که در مناطق مختلف جغرافیایی اعم از روستایی و شهری ایران وجود دارد باشد.
  - هرچند که رادیو برای افراد بی‌سواد و باسواد به یک اندازه می‌تواند مفید باشد ولی برای آموزش قشرهای بی‌سواد و کم‌سواد که امکان استفاده از کتاب و نشریات برایشان کمتر میسر است، کاربرد بیشتری دارد. این در حالی است که براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، ۲۴/۸ درصد روستاییان ایرانی بی‌سوادند.
  - به‌رغم همه تلاش‌های به عمل آمده، در سال ۱۳۸۵ هنوز ۲۰/۲ درصد آبادی‌های کشور برق نداشته‌اند. در این مناطق، به راحتی می‌توان برای آموزش، از رادیوهای که برای به کار انداختن آنها فقط باتری لازم است، استفاده کرد.
  - پوشش رادیویی مناطق روستایی کشور از پوشش تلویزیونی مطلوب‌تر است، این امر، مزیت بسیار خوبی برای استفاده وسیع از رادیو برای آموزش است.
  - هنوز آبادی‌هایی هستند که حتی در دسترسی به مراکز شهری و خدماتی مشکلاتی دارند، رادیو با غلبه بر مکان و زمان و ارزان بودن، وسیله بسیار مناسبی برای برقراری عدالت آموزشی در این مناطق باشد.

- ایجاد این رادیو می‌تواند در ایجاد فرصت‌های آموزشی برابر بین طبقه مرفه و محروم جامعه و برقراری عدالت آموزشی در کشور مؤثر باشد.
- امروزه ما با بحثی به نام آموزش مداوم مواجه هستیم و این واقعیتی است که ضرورت ایجاد این رادیو را مبرم‌تر می‌کند. آموزش مداوم شامل مطالعاتی است که به دلیل پیشرفت دانش بشری ضرورت پیدا می‌کند و قبل از هر چیز، بر بهسازی شخصی و حرفه‌ای انسان اثر دارد.
- در کشور ما ترکیبی از فرهنگ‌ها و رسوم مختلف وجود دارد و از طرفی توسعه نیازمند مشارکت و هم‌زیستی قومیت‌های مختلف است، لذا آموزش همگانی می‌تواند این بستر مناسب برای توسعه را فراهم کند.
- درباره موضوعاتی که به چالش جهانی تبدیل شده‌اند (مثل حفاظت از محیط‌زیست) یا در بعضی از مناطق کشور تبدیل به بحران شده‌اند (مثل اعتیاد) یا هیچ مطلبی در کتب درسی نیامده یا به قدر کفایت به آن پرداخت نشده است. وارد کردن این مباحث به کتب درسی، وقت و هزینه زیادی را می‌طلبد. رادیو با توجه به ویژگی سرعت انتقال اطلاعات، به‌خوبی می‌تواند آموزش این مباحث را به دل خانواده‌ها ببرد.
- با توجه به این که راه‌اندازی رادیو به امکانات، تجهیزات سخت‌افزاری و هزینه خیلی پائینی نیاز دارد، ایجاد رادیوی دیگری با نام رادیوی آموزشی می‌تواند با صرف هزینه کمتر، پاسخ مناسبی برای نیازهای لایه‌های مختلف اجتماعی باشد.
- از آنجا که رسانه‌ها، به دلیل رسانه بودنشان یعنی انتقال محتوای آموزشی از فرستنده به گیرنده، با هم تفاوتی ندارند، باید ساده‌ترین و ارزان‌ترین آنها را برای هر نوع آموزشی انتخاب کرد. هزینه تولید برنامه‌های آموزشی رادیو هم نسبتاً کم و تا ۱۰ برابر ارزان‌تر از برنامه‌های تلویزیونی است و این برنامه‌ها که با کتاب‌ها و جزوه‌های مربوط همراه می‌شوند یکی از راه‌های مناسب گسترش سواد، دانش اجتماعی و مهارت‌های حرفه‌ای در مناطق دورافتاده غیرشهری به شمار می‌روند.

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۶۵

- درست است که در ایران، ایستگاه‌های رادیویی متعددی مشغول به کار هستند و تقریباً تمام آنها به نوعی کار آموزشی انجام می‌دهند ولی هدف رادیوی آموزشی صرفاً «آموزش» است و همین امر، آن را از رادیوهای دیگر متفاوت می‌کند.
- ایستگاه‌های رادیویی موجود در ایران، کارشان اطلاع‌رسانی است. این رادیوها اطلاعات موجود در حوزه خودشان را به مخاطبان می‌دهند، اما رادیو آموزش، مستقیماً با آموزش سروکار دارد. آموزش یعنی یاد دادن برای یاد گرفتن مطلب یا موضوعی به قصد تغییر. اطلاعات را می‌توان نوعی پیام به شمار آورد. اطلاعات، حاوی اجزای مرتبط و معنی‌دار است. لیکن قواعد استقراء و استنتاج بر آن مترتب نیست. با توجه به این موضوع، اطلاعات ممکن است بسته به مقتضیات مبدأ و مقصد، تعابیر و مفاهیم متفاوتی داشته باشد.
- در ایران هم به رادیوی آموزشی ملی و هم به رادیوی آموزشی محلی نیاز است.
- برای آموزش‌های منطقه‌ای و بومی، استفاده از رادیو به دلیل ارزان بودن و تکنولوژی ساده، بسیار باصرفه است.
- رادیوهای آموزشی بومی و منطقه‌ای، هم به ارتقاء سطح دانش عمومی، فرهنگ و وحدت ملی کمک می‌کنند و هم خرده‌فرهنگ‌ها و پاره‌فرهنگ‌ها را تقویت می‌کنند.
- با توجه به فرهنگ‌های مختلف در کشور، رادیوهای آموزشی محلی می‌توانند با توجه به فرهنگ هر منطقه، در امر آموزش کارآمدتر از رادیوی آموزشی ملی باشند.
- برای پاسخ به نیازهای آموزشی محلی، تکثیر رادیوهای استانی بهترین کار است (مثلاً رادیو استانی ۱ و رادیو استانی ۲). به گونه‌ای که رادیو استانی ۲ به صورت کاملاً تخصصی به امر آموزش بپردازد. با این استراتژی خیلی بهتر می‌تواند جامعه مخاطبان را مورد هدف قرار دهد.
- در برخی از مسائل، کل کشور فقر آموزشی دارد و برای حل آنها ناگزیر به برنامه‌ریزی ملی هستیم. برای پاسخ به فقرهای آموزشی که دامنگیر کل کشور است نیاز به رادیوی آموزشی ملی است.

- راه‌اندازی رادیوهای آموزشی محلی به تعداد زیاد در کشور، نیاز به زیرساختهایی دارد که به نظر می‌رسد این زیرساختها، در حال حاضر مهیا نیست. بر همین اساس، ایجاد رادیوی آموزشی ملی ارجح است.

### پیشنهادها

#### پیشنهادهای کاربردی

- از آنجایی که رادیوی آموزشی می‌تواند نقش بسیار مهمی در آموزش کشاورزان و توسعه اقتصادی کشور داشته باشد پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی کشاورزان با همکاری جهاد کشاورزی تهیه شود، به گونه‌ای که مباحث آموزشی رادیو، همگام با مباحث مروّجان کشاورزی، پیش رود و از طریق آنها نیز پیگیری شود. این امر باعث توجه بیشتر کشاورزان به برنامه‌ها خواهد شد.
- از آنجایی که سازمان بهزیستی، متولی بسیاری از آموزش‌هایی است که در سطح ملی نسبت به آنها فقر آموزشی وجود دارد، پیشنهاد می‌شود آموزش مباحثی چون حفاظت از محیط زیست، مهارت‌های زندگی، پیش‌گیری و مبارزه با اعتیاد، با همکاری سازمان بهزیستی به طور مستمر از طریق رادیوی آموزشی صورت بگیرد.
- از آنجایی که رادیو می‌تواند در آموزش برخی از مباحث آموزش رسمی بسیار موفق عمل کند، پیشنهاد می‌شود با همکاری سازمان آموزش و پرورش، آموزش برخی از دروس با همکاری معلمان به رادیوی آموزشی سپرده شود.
- پیشنهاد می‌شود انتخاب مواد درسی برای آموزش، مطابق با نیاز و سیاست‌گذاری سازمان آموزش و پرورش صورت بگیرد.
- برای این که رادیوی آموزشی تأثیر مفیدی بر آموزش داشته باشد باید به شیوه‌ای سازمان‌دهی شود که در دسترس معلمان و دانش‌آموزان قرار بگیرد. برای تحقق این هدف، پیشنهاد می‌شود هر مدرسه به مرکز رسانه‌ای رادیو، مجهز شود که در آن



## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۶۷

- معلمان به رادیوی آموزشی و تجهیزات آموزشی این رادیو از قبیل سایت رادیو و حتی برنامه‌های آموزشی ضبط شده بر روی CD دسترسی داشته باشند.
- آموزش‌های ضمن خدمت بسیاری از سازمانها، مستلزم صرف هزینه‌های مالی، مکانی و آموزشی است. پیشنهاد می‌شود این گونه آموزش‌ها با صرف هزینه بسیار پائینی از طریق رادیوی آموزشی انجام پذیرد.
  - پیشنهاد می‌شود رادیوی آموزشی دارای سایت مخصوص به خود باشد تا از طریق آرشیو، مباحث آموزش داده شده به راحتی در اختیار شنوندگان قرار بگیرد.
  - پیشنهاد می‌شود برای جلب مشارکت شنوندگان، خط تلفن رایگان در اختیار آنان قرار بگیرد.
  - پیشنهاد می‌شود برای استفاده بهینه و با کیفیت از رادیوی آموزشی، هم‌زمان با پخش دیجیتالی، گیرنده‌های دیجیتال به اندازه کافی در اختیار مخاطبان قرار بگیرد.
  - پیشنهاد می‌شود رادیو و تلویزیون آموزشی، مکمل یکدیگر باشند و نه رقیب هم. از آنجا که منابع مربوط به زمان پخش و هزینه‌ها محدود است بنابراین سعی شود از هر رسانه در جایی که تأثیر بیشتری دارد استفاده شود تا توجیه اقتصادی داشته باشد.
  - پیشنهاد می‌شود کارکنان رادیوی آموزشی، از جمله تهیه‌کننده، نویسنده، گوینده و گزارش‌گر، علاوه بر گذراندن یک دوره آموزش معلمی، در زمینه نظریه‌های یادگیری و روان‌شناسی، شیوه‌های تدریس و آموزش نیز از اطلاعات کافی برخوردار شوند.
- پیشنادهای پژوهشی**
- نیازسنجی به منظور دستیابی به موضوعاتی که در سطح ملی و منطقه‌ای نسبت به آنها فقر آموزشی وجود دارد.
  - بررسی میزان اُفت تحصیلی دانش‌آموزان در دروس مختلف در سطح ملی و منطقه‌ای برای بهره‌برداری برنامه‌سازی.

- نیازسنجی به قصد اولویت‌بندی گروه‌های مختلف سنی برای برنامه‌سازی.
- بررسی میزان اثرگذاری قالب‌های برنامه‌سازی در فرآیند آموزش مخاطبان. این بررسی می‌تواند برای هر گروه سنی به طور مجزا صورت بگیرد.

معرفی افراد مصاحبه شده

ردیف	اسامی	تخصص
۱	بهرام جبارلوی شبستری	کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی گرایش تحقیق در ارتباطات، مؤلف کتاب‌های رهبران محلی روستا و رادیو، رادیو و آموزش جوامع روستایی، مؤلف مقاله‌های نقش رادیو در افزایش آگاهی‌های روستائیان، نقش رادیو در توانمندسازی جوامع روستایی ایران، چهار چالش فراوی شبکه‌های استانی صداوسیما جمهوری اسلامی ایران و مقالات دیگری در حوزه دین و ارتباطات، ارتباطات و توسعه و ارتباطات سیاسی.
۲	شایسته چابکی	کارشناس ارشد تهیه‌کنندگی رادیو، از سال ۱۳۶۹ در مشاغل مختلفی چون نویسندگی، گزارش‌گری، اجرا، صدابرداری و تهیه‌کنندگی در برنامه‌های مختلفی که با خمیرمایه آموزش.
۳	اسماعیل زارعی زوارکی	دکترای علوم تربیتی گرایش تکنولوژی آموزشی، استاد گروه تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبایی، همکاری با دفتر تکنولوژی و انتشارات کمک آموزشی سازمان آموزش و پرورش.
۴	جواد ظهیری	دکترای رسانه‌های ارتباطی و آموزشی، مدرس دانشگاه صداوسیما و تهیه‌کننده رادیو و تلویزیون از سال ۱۳۵۲
۵	بیژن عبدی ساوجیان	دکترای مدیریت استراتژیک و مدیر گروه اقتصاد و رسانه اداره کل مطالعات و پژوهش‌های سازمان صداوسیما، از سال ۱۳۷۰ وارد رادیو شده و مشاغل مختلفی چون نویسندگی، سردبیری و تهیه‌کنندگی را تجربه کرده است، مدیر سابق گروه آموزش رادیو.

۶	عبدالحسین کلانتری	دکترای جامعه شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه تهران، مدیر کل پژوهش‌های رادیو (از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۸۸)، مدیر مسئول و سردبیر مجله علمی- تخصصی رادیو (از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۸۸)، مؤلف کتاب رسانه، توسعه و سیاست‌گذاری ارتباطی و مؤلف مقاله‌های رادیو و مشارکت اجتماعی، رادیو محلی و انسجام اجتماعی، امکانها و چالشهای به کارگیری رادیو در توسعه روستایی و سبک زندگی سازی برنامه‌های رادیویی.
۷	مسعود محمودخواه	تهیه‌کننده رادیو از سال ۱۳۷۳ و تهیه‌کننده رادیو آموزش سابق.
۸	داریوش نوروزی	دکترای تکنولوژی آموزشی و مدیر گروه آموزشی دانشگاه علامه طباطبایی، همکاری نزدیک با دفتر تکنولوژی و انتشارات کمک آموزشی سازمان آموزش و پرورش و واحد آموزش معاونت صدا.

#### منابع

- آکی یاما، تاکاشیرو؛ کودایرال، ایمازومی (۱۳۷۳). نقش رادیو تلویزیون آموزشی در رادیو تلویزیون ژاپن (منوچهر ولی نعمتی، مترجم). تهران: مرکز تحقیقات مطالعات و سنجش برنامه‌ای صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
- امیرتیموری، محمدحسن (۱۳۸۵). رسانه‌های یاددهی- یادگیری: شناسائی، انتخاب، تولید و کاربرد (ویراست دوم). تهران: ساوالان.
- اریسی، مهدی (۱۳۷۷). وضعیت آموزش زبان فارسی به خارجیان در ایران. نامه پارسی، (۸)، ۲۵۸-۱۲۵.
- اسماعیلی، محسن (۱۳۸۲). آموزش رسانه‌ای از دیدگاه حقوق بین‌الملل و ایران. پژوهش و سنجش (۳۳)، ۹۵-۸۰.
- باهنر، ناصر (۱۳۸۲) راهبردهای آموزش دینی در تلویزیون: مطالعه‌ای تطبیقی در رسانه‌های دینی ایران. پژوهش و سنجش (۳۳)، ۷۷-۵۳.
- جارویس، پیتر (۱۳۸۱). آموزش بزرگسالان و آموزش مداوم (غلامعلی سرمد، مترجم). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- جبارلوی شبستری، بهرام (۱۳۹۰). رادیو و آموزش جوامع روستایی ایران. تهران: دفتر

پژوهش‌های رادیو

- جبارلوی شبستری، بهرام (۱۳۸۲). بررسی نقش رادیو در فرایند توسعه روستایی مناطق مرزی استان آذربایجان شرقی: نگرش‌سنجی از اعضای شوراها و شوراهای اسلامی روستایی منطقه مرزی خداآفرین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده صداوسیما، تهران.
- خاتون آبادی، سیداحمد (۱۳۷۴). رادیو و ارتباط توسعه‌ای. تهران: سروش.
- شریعتی، محمدرضا؛ حسینی، فرج‌ا... (۱۳۸۵). تحلیل رابطه بین ویژگی‌ها و نیازهای آموزشی- ترویجی مخاطبان برنامه‌های آموزش کشاورزی رادیو در استان سمنان. جهاد، (۲۷۳)، ۶۵-۴۸.
- شعبانی، حسن (۱۳۷۱). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- کلانتری، عبدالحسین؛ روشنفکر، پیام (۱۳۸۷). امکان‌ها و چالش‌های به کارگیری رادیو در توسعه روستایی. علوم اجتماعی، (۹)، ۷۸-۶۹.
- گزارش بانک جهانی (۱۳۸۷). آموزش عالی در کشورهای در حال توسعه: بیم و امید (فاطمه باقریان و عصمت فاضلی، مترجمان). تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- مرکز آمار ایران (۱۳۳۹). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشور ایران- ۱۳۳۵. تهران: مرکز آمار ایران
- مرکز آمار ایران (۱۳۴۶). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشور ایران- ۱۳۴۵. تهران: مرکز آمار ایران
- مرکز آمار ایران (۱۳۵۶). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشور ایران- ۱۳۵۵. تهران: مرکز آمار ایران
- مرکز آمار ایران (۱۳۶۷). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشور ایران- ۱۳۶۵. تهران: مرکز آمار ایران
- مرکز آمار ایران (۱۳۷۶). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشور ایران- ۱۳۷۵. تهران: مرکز آمار ایران
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۶). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشور ایران- ۱۳۸۵. تهران: مرکز آمار ایران
- مرکز آمار ایران (۱۳۵۵). سالنامه آماری کشور- ۱۳۵۴. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۵۶). سالنامه آماری کشور- ۱۳۵۵. تهران: مرکز آمار ایران.

## بررسی ضرورت ایجاد رادیوی آموزشی در ایران/۷۱

---

- مرکز آمار ایران (۱۳۶۳). سالنامه آماری کشور- ۱۳۶۲. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۶۵). سالنامه آماری کشور- ۱۳۶۴. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۶۶). سالنامه آماری کشور- ۱۳۶۵. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۷۰). سالنامه آماری کشور- ۱۳۶۹. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۰). سالنامه آماری کشور- ۱۳۷۹. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۶). سالنامه آماری کشور- ۱۳۸۵. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). سالنامه آماری کشور- ۱۳۸۸. تهران: مرکز آمار ایران.
- مک براید، شن (۱۳۷۵). یک جهان چندین صدا (ایرج پاد، مترجم). تهران: سروش.
- مک کوایل، دنیس (۱۳۸۵). درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی (پرویز اجلالی، مترجم). تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- مولانا، حمید (۱۳۷۱). گذر از نوگرایی ارتباطات و دگرگونی جامعه (یونس شکرخواه، مترجم). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- O'Shea, P., & Richmond, S. (n.d). **Radio Education: A Review of the Literature** from <http://scholar.googleusercontent.com>
- <http://www.radio.ir/Persian/>
- <http://dpp.irib.ir/>

